

XXIV OLIMPIADA FIZYCZNA (1974/1975). Stopień II, zadanie doświadczalne – D2

Źródło:	Komitet Główny Olimpiady Fizycznej, Waldemar Gorzkowski: Olimpiady Fizyczne XXIII i XXIV. WSiP, Warszawa 1977
Nazwa zadania:	Wyznaczanie współczynnika tarcia posuwistego rurki o równię
Działy:	Mechanika
Słowa kluczowe:	równia pochyła, tarcie, potoczyste, poślizgowe, ruch postępowy, ruch obrotowy, ekierka

Zadanie doświadczalne – D2, zawody II stopnia (dodatkowe dla części dośw.), XXIV OF.

Mając do dyspozycji równię pochyłą o ustalonym kącie nachylenia, jednorodną, cienkościenną rurkę oraz linijkę i ekierkę opracuj metodę pomiaru współczynnika tarcia posuwistego rurki o równię. Zastosuj tę metodę w praktyce. Oszacuj niepewność pomiarową wyniku.

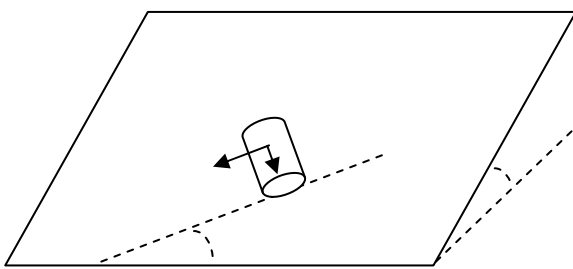
Uwaga : Kąt nachylenia równi jest w każdym zestawie ustalony i nie należy do zmieniać.

Rozwiązanie

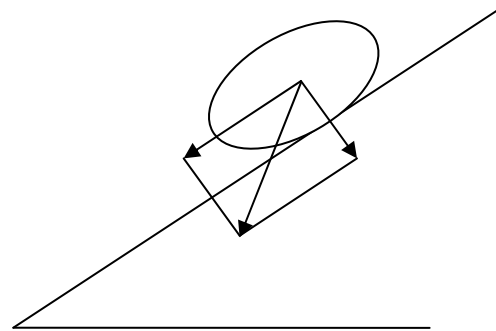
Część teoretyczna

Weźmy pod uwagę rurkę na równi w położeniu pokazanym na rysunku 1. Zbadajmy, jakie warunki muszą być spełnione, aby rurka staczała się z równi bez poślizgu.

Na rysunku 2 pokazano rozkład sił w płaszczyźnie pionowej przechodzącej przez środek ciężkości rurki. Rurka ma tu kształt elipsy ze względu na ukośne położenie równi (w stosunku do podstawy). Na podstawie rysunków 1 i 2 bez trudu wyznaczamy składowe siły ciężkości, styczne do równi w kierunku prostopadłym i równoległym do osi rurki oraz składową prostopadłą do równi. Otrzymujemy :

Rys. 1

Rys. 2

$$F_{\perp} = mg \sin \alpha \sin \varphi ,$$

$$F_{\parallel} = mg \sin \alpha \cos \varphi ,$$

$$N = mg \cos \alpha .$$

Jeżeli ruch odbywa się bez poślizgu. To siła $F_{\parallel}$ jest całkowicie równoważna przez składową $T_{\parallel}$ siły tarcia, równoległą do osi rurki.

$$T_{\parallel} = F_{\parallel} = mg \sin \alpha \cos \varphi .$$

Siła $F_{\perp}$ powoduje ruch postępowy i obrotowy. Równia tego ruchu są następujące

$$F_{\perp} - T_{\perp} = ma ,$$

$$T_{\perp} r = I \varepsilon , \quad (I = mr^2) .$$

r – oznacza tu promień rurki, a – przyspieszenie liniowe środka rurki, ε – przyspieszenie kątowe rurki, a I – jej moment bezwładności. Do równań tych należy dołączyć warunek braku poślizgu

$$a = \varepsilon r .$$

Z otrzymanych trzech równań wyznaczamy $T_{\perp}$ czyli składową siły tarcia działającą prostopadle do osi rurki. Otrzymujemy

$$T_{\perp} = \frac{1}{2} F_{\parallel} = \frac{1}{2} mg \sin \alpha \cos \varphi .$$

Wartość siły tarcia jest więc równa

$$T = \sqrt{T_{\parallel}^2 + T_{\perp}^2} = mg \sin \alpha \sqrt{\cos^2 \alpha + \frac{1}{4} \sin^2 \varphi} .$$

Wielkość ta nie może przekraczać maksymalnej wartości siły tarcia równej fN , gdzie f oznacza współczynnik tarcia posuwistego rurki o równię (tarcie potoczyste zostało zaniedbane):

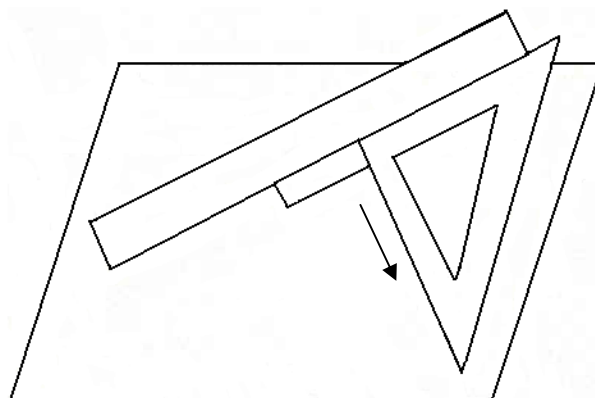
Stąd

$$mg \sin \alpha \sqrt{\cos^2 \alpha + \frac{1}{4} \sin^2 \varphi} \leq fmg \cos \varphi ,$$

$$f \geq \operatorname{tg} \alpha \sqrt{1 - \frac{3}{4} \sin^2 \varphi} .$$

Część doświadczalna

Równia, która dysponowali zawodnicy, była ustawiona pod takim ustalonym kątem α (znanym), że ruch rurki dla pewnych kątów φ był ruchem bez poślizgu, a dla pewnych z poślizgiem.

Rys. 3

Zadaniem zawodników było znaleźć taką wartość φ_0 kąta φ , przy której ruch z poślizgiem przechodzi w ruch bez poślizgu. Znając α i φ_0 współczynnik tarcia wyznacza się ze wzoru:

$$f = \operatorname{tg} \alpha \sqrt{1 - \frac{3}{4} \sin^2 \varphi_0} .$$

Praktycznie pomiar kąta φ_0 można wykonać ustawiając przyrządy tak, jak na rys. 3. Jeżeli nie ma poślizgu, to rurka porusza się ruchem prostoliniowym w kierunku zaznaczonym strzałką, równoległe do ekierki. Natomiast przy poślizgu rurka obracając się jednocześnie zsuwa się w kierunku równoległym do swej osi odbiegając od ekierki.

Podczas kontrolnego wykonywania zadania użyto rurki duralowej o średnicy 43 mm, grubości 1 mm i długości 175 mm. Jako równi użyto płytki drewnianej. Otrzymano następujące wyniki :

φ	α	f
$71^\circ \pm 2^\circ$	$28^\circ \pm 1^\circ$	$0,31 \pm 0,02$
$73^\circ \pm 4^\circ$	$30^\circ \pm 1^\circ$	$0,32 \pm 0,03$
$52^\circ \pm 2^\circ$	$21,5^\circ \pm 1^\circ$	$0,29 \pm 0,02$

Współczynnik tarcia wyznaczony innymi metodami wynosił $0,33 \pm 0,02$. Widać, że metoda opisanego w zadaniu daje dobre wyniki.